

SURXONDARYODA SOVET HOKIMIYATINING XALQ TA'LIMI MUASSASALARIGA NISBATAN YURITGAN SIYOSATI

Xolmirzayev Abror Hasan o'g'li

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti

Tarix (yo'nalishlar va faoliyat turlari) yo'nalishi I bosqich magistranti

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada sovet hokimiyati davrida Surxondaryo viloyatidagi xalq ta'limi tizimining holati borasida fikr-mulohazalar keltirilgan. Xalq ta'limi tizimining orqada qolish sabablari borasida xulosalar qilingan.

Kalit so'zlar: *sobiq sovet hokimiyati, xalq ta'limi tizimi, maktab, ta'lim, o'qituvchi.*

ABSTRACT

This article presents opinions on the state of the public education system in the Surkhandarya region during the Soviet period. Conclusions were made about the reasons for the backwardness of the public education system.

Key words: *former Soviet power, public education system, school, education, teacher.*

KIRISH

Sovet hokimiyati davrida Surxondaryo viloyatidagi ta'lim tizimining holatini o'rganish bugungi kundagi dolzarb masalalardan biridir. Chunki Surxon vohasida sovet hokimiyatining siyosiy, ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy mavqeini mustahkamlash davrida hukmron Kommunistik partiya jamiyat hayotining barcha jabhalarida o'z ta'sirini o'tkazdi. Xususan, bu jarayon insonlar ongini o'zgartirishning muhim omili hisoblangan ta'lim, fan va madaniyat sohalarida jiddiy burilish yasadi. O'rganilayotgan yillarda ta'lim, fan va madaniyat sohalarida sodir bo'lgan barcha voqealar siyosiy manfaatlarga xizmat qildi. Sovet hukumatining maqsadi ozodlikni sevuvchi milliy ziyolilar qatlamini yo'q qilish va xalqning "savodxonlik" darajasini oshirish orqali sotsialistik tuzumga fidoyi yangi ziyoli kadrlarni shakllantirish, shuningdek, byurokratik boshqaruvni kuchaytirish edi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

1925-yilda ma'lum darajada bo'lsa-da, ta'lim tizimida eski maktablarning ishlashiga ruxsat berildi. Sovet maktablari soni esa asta-sekin o'sib bordi. Qisqa vaqt

ichida yangi maktablar soni 10 taga, undagi o'quvchilar soni esa 597 nafarga yetdi. Ulardan 260 nafari mahalliy millat vakillari edi¹.

Yangi sovet maktablarini tashkil etish jarayoni uzluksiz davom ettirildi. Surxon vohasining Boysun va Termiz shaharlarida maktablar ochilib, qishloq dehqonlarining farzandlari ularda bilim oldilar. Voha markazidan uzoqda joylashgan maktablarda Sovet Ittifoqining markaziy shaharlaridan kelgan mutaxassislar mahalliy o'qituvchilar bilan hamkorlikda ishladilar. Bundan tashqari, voha o'qituvchilari Moskva va Toshkentga oliy ma'lumot olishga yuborildi.

Respublika shaharlarida o'qituvchilarga bo'lgan ehtiyojni qondirish uchun pedagogika bilim yurtlari ochila boshlandi. 1926-yilda Termizda birinchi o'qituvchilar tayyorlash maktabi ochildi. Ushbu muassasani ochishdan maqsad voha maktablari uchun boshlang'ich sinf o'qituvchilarini tayyorlash edi. Bu maktab xalq xo'jaligining turli tarmoqlari uchun bilimli kadrlarga bo'lgan ehtiyojni qondirishga hissa qo'shdi. Qisqa vaqt ichida 21 ta savodsizlikka barham berish maktabi ish boshladi, ularda 420 nafar o'quvchi bilim oldi. Shulardan 30 nafari qizlar edi. Yuqoridagi 12 ta maktabda bilim sifati yuqori saviyada bo'lib, ularda 243 nafar o'quvchi ta'lim oldi, ta'lim yoz faslida ham davom etdi².

O'z navbatida, yoshlarda o'qituvchilik kasbiga qiziqishni oshirish maqsadida o'qituvchilarning maoshlari ham ko'rib chiqildi. 1927-yilda maktab o'qituvchilarining oylik ish haqiga o'zgartirishlar kiritildi, unga ko'ra qishloq bolalariga dars bergan o'qituvchilar shaharlarda ishlaydigan o'qituvchilarga qaraganda ko'proq maosh oldilar. Mahalliy aholi orasidan o'qituvchilar tayyorlash masalasi o'sha davrning eng muhim vazifalaridan biri bo'lib, vohaning bu boradagi ahvolini boshqa viloyatlarga qaraganda og'ir deb hisoblagan rahbarlar ko'pincha sovet hokimiyatidan kadrlar tayyorlash masalasi bo'yicha alohida talablar qilib turar edilar.

1920—30-yillarda aholining ko'pgina ayollari ham savodli bo'lib, ular asosan an'anaviy maktablarda ta'lim olgan. Sovet hokimiyatining dastlabki shakllanishi davrida tashkil etilgan maktablarda ko'pincha o'qituvchilik faoliyati maxsus tayyorgarlikdan o'tmagan, ma'lumot va malakaga ega bo'lmagan odamlar tomonidan amalga oshirildi. 1926 yilda O'zbekiston SSRning barcha tuman va qishloqlarida savodsizlikni yo'q qilish maktablari ochilishi bilan bir vaqtda turli yoshdagi kishilar uchun maktablar tashkil etilishi ko'zda tutilgan edi. Manbalarda 1926-1927 yillarda Surxon vohasi maktablarining ahvoli qoniqarsiz bo'lgani haqida ko'plab ma'lumotlar

¹ Аминова Р. Х. Аграрные преобразования в Узбекистане накануне сплошной коллективизации (1925-1929 гг.). Т.: Фан, 1969. – С. 85.

² Исаев О. А. Освещение проблем образования Сурханского оазиса в архивных материалах (1920-1930 гг.) // Бюллетень науки и практики. 2020. Т. 6. №8. С. 289-294.

keltirilgan. Ko'pincha maktablarda foydalanish uchun stol va doskalar bo'lmagan. Faqat Termiz shahridagi maktablarda vaziyat biroz yaxshi edi. Aksariyat maktablarda sanitariya-gigiyena holati talabga javob bermagan.

Sovet hukumatiga sovet mafkurasi ruhida tarbiyalangan kadrlar kerak edi. Shuning uchun ular dastlabki bosqichda asosan kam ta'minlangan aholi bolalarini maktablarga jalb qilishga harakat qilishgan. 1928-yilgi okrug ijroiya qo'mitasining majlisida savodsizlikni tugatishga alohida e'tibor qaratildi. Agar 1927-yilda savodsizlikka barham berish maktablari soni 22 ta bo'lsa, keyingi yili ularning soni 42 taga yetdi. Ushbu masala bo'yicha vaziyat tahlil qilinib, ta'minlanmagan hududlarda savodsizlikni tugatish maktablari ochishga qaror qilindi³.

1928-1929 o'quv yilida vohaning barcha hududlarida ayollar savodsizligini bartaraf etish maktablari ochildi. Shuningdek, maktablar o'quv jihozlari, darsliklar va yangi adabiyotlar bilan ta'minlandi. Voha aholisi orasida turli millat vakillari borligini hisobga olib, adabiyot o'zbek, rus, tojik tillarida bo'lishi talab qilindi. Shundan kelib chiqib, Boysun va Sariosiyo tumanlarida tojik tilida ta'lim beradigan maktablar tashkil etildi. Bu maktablarni ta'minlashni davlat zimmasiga oldi.

Keyinchalik vohaning chekka hududlarida maktablar qurilishi boshlandi. Denov tumanining "Sino" va "Qarluq" qishloq sovetlariga maktablar qurilishi uchun 119 ming rubl, Denov tumanida madaniyat va jamoat muassasalari uchun tuman byudjetidan 50 ming rubl ajratildi.

Tuman xalq ta'limi bo'limi, partiya va komsomol tashkilotlari Surxon vohasidagi deyarli barcha tojik maktablari tojik tilidagi adabiyotlar bilan ta'minlanmaganligini, milliy maktablarda bu kabi muammolar mavjudligini hisobga olib, respublika hukumatiga yordam so'rab murojaat qildi. Shu bilan birga, Tojikiston Avtonom Respublikasiga tojik tilidagi adabiyotlar bilan ta'minlash bo'yicha murojaat qabul qilindi.

O'sha davrda zo'rlab ko'chirish siyosati natijasida viloyatga turli viloyatlardan aholi kela boshlagan. Masalan, birgina Denov tumaniga Andijon, Farg'ona va Buxoro viloyatlaridan ko'chib kelganlar soni 1000 nafarni tashkil etdi. Migrantlarning farzandlari uchun zudlik bilan ixtisoslashtirilgan maktablar tashkil etila boshlandi. 1930-yilda Sovet hukumati tomonidan Bobotog', Yangiobod, Sino va Xazarbog' qishloqlarida, "G'alaba" kolxozida, Anbarsoy qishloqlarida yangi maktablar tashkil etildi.

Manbalarda maktab ta'limi masalasiga e'tibor bermagan rahbarlarning jazolanishi haqidagi faktlar ham bor. Xususan, 1934-1935 o'quv yilida Boysun viloyatida ta'lim tizimi faoliyati qoniqarsiz deb baholandi. Tuman ta'lim bo'limining

³ *Surxondaryo viloyati davlat arxivi Denov tuman bo'limi. 6-fond, 1-ro'yxat, 8-ish, 10-varaq.*

bir qator mas'ul shaxslari faoliyati samarasiz bo'lganligi sababli egallab turgan lavozimidan ozod etildi⁴.

O'zbekiston SSR Xalq Komissarligining 1935-yilgi qarorida barcha shahar tuman markazlari va aholi punktlarida yangi turdagi zamonaviy maktablar qurish zarurligi belgilandi. Shundan kelib chiqib, vohaning markaziy shahar va qishloqlarida maktablar qurilishi boshlandi. Qarorda qurilish ishlari maxsus komissiya tomonidan nazorat qilinishi belgilandi.

XULOSA

Xulosa sifatida aytish lozimki, Surxon vohasida Sovet hukumati tomonidan tashkil etilgan maktablar yaxshi samara bermadi. Ta'lim sohasida muammolar ko'p bo'lib, ulardan birinchisi kadrlar masalasi edi. Maktablarni tashkil etishda mablag' yetarli emas, tashkil etilgan maktablarda o'quv qurollari va darsliklarning keskin tanqisligi kuzatildi. Sovet hukumati xalq maorifini rivojlantirishga harakat qilib, birinchi navbatda voha iqtisodiyotini yo'lga qo'yish uchun kadrlarga bo'lgan ehtiyojni qondirish uchun barcha imkoniyatlardan foydalanishga harakat qildi. Termiz shahrida sanoatning turli tarmoqlarini malakali kadrlar bilan ta'minlashga bo'lgan ehtiyojni ta'minlash maqsadida ko'plab ixtisoslashtirilgan kurslar tashkil etilgan bo'lsa-da, ularda ta'limni tashkil etish ishlari yetarli darajada emas edi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI (REFERENCES)

1. Аминова Р. Х. Аграрные преобразования в Узбекистане накануне сплошной коллективизации (1925-1929 гг.). Т.: Фан, 1969.
2. Исаев О. А. Освещение проблем образования Сурханского оазиса в архивных материалах (1920-1930 гг.) // Бюллетень науки и практики. 2020. Т. 6. №8. С. 289-294.
3. *Surxondaryo viloyati davlat arxivi Denov tuman bo'limi*. 6-fond, 1-ro'yxat, 8-ish, 10-varaq.
4. *Surxondaryo viloyati davlat arxivi*. 89-fond, 1-ro'yxat, 80-ish, 57-varaq.
5. *Surxondaryo viloyati davlat arxivi*. 91-fond, 1-ro'yxat, 56-ish, 115-varaq.
6. Saidov, S. (2022). "TADBIR UL-MANZIL" RISOLASI-OILAVIY MUNOSABATLAR UCHUN DASTURULAMAL. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(5-2), 894-897.
7. Saidov, S. (2022). TARIXIY MANBALARDA KELITIRILGAN IBN AL-MUQAFFA BORASIDAGI MA'LUMOTLAR TAHLILI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(2), 525-528.

⁴ Исаев О. А. Освещение проблем образования Сурханского оазиса в архивных материалах (1920-1930 гг.) // Бюллетень науки и практики. 2020. Т. 6. №8. С. 289-294.

8. Saidov, S. (2022). TARIXIY MANBALARDA KELTIRILGAN IBN AL-MUQAFFA BORASIDAGI MA'LUMOTLAR TAHLILI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(2), 525-528.
9. Saidov, S. (2023). "TARIXI GARDIZIY" ASARINING TARIXIY QIYMATI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 3(2), 842-847.
10. Norliev, R., & Ibragimova, O. (2021). Constitutional And Legal Basis Of The Institute Of Public Control In The Republic Of Uzbekistan (Theoretical Analysis). *The American Journal of Political Science Law and Criminology*, 3(04), 42-45.
11. Saidov, S. A. O. G. L. (2021). IBN AL-MUQAFFANING HAYOTI VA ILMIY FAOLIYATI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 1(7), 8-14.
12. Рустам Норлиев (2021). Социально-философские основы духовного роста на новом этапе национального развития Узбекистана. *Общество и инновации*, 2 (2), 99-104. doi: 10.47689/2181-1415-vol2-iss2-pp99-104
13. Саидов, С. (2022). ЯНГИ МАЪНАВИЙ МАКОННИ ТАШКИЛ ЭТИШДА ИБН МУҚАФФА АСАРЛАРИНИНГ РОЛИ. *International scientific journal of Biruni*, 1(3), 19-22.